

”Försoningsbarnet”

Om ett barn handlar denna berättelse. Det hette Lea och var fyra år gammalt och hade svart, glänsande hår och stora mörka ögon. Men dessa ögon var inte glänsande, det låg liksom en slöja över dem och över den lilla flickans bleka, milda ansikte. Hon var barn till mycket fattigt folk och hade en enda liten klänning som var förskräckligt lappad och lagad, en och samma för lördagar som vardagar; det gick knappt längre att skönja den gula chintzens ursprungliga färg. Men den där slöjan har ingenting med detta att göra. Vad visste Lea om fattigdomen?! Alla dagar blev hon mätt; om inte helt så i alla fall halvmätt; alla dagar fick hon leka i solskenet så mycket hon ville. Och den vackraste lekplats man kan önska sig hade hon, stor och grön och tyst, och otaliga blommor växte där, och syrenen sänkte sina tunga, blommande grenar över många, många bänkar där man kunde vila sig. Ty Leas lekplats var den judiska begravningsplatsen i Barnow. Det var egendomligt att se det allvarliga barnet komma gående så stilla mellan gravarna eller sitta på en av stenarna och se på när de lustiga guldbyggarna kilade genom det spirande gräset. Men inte heller med detta hade den där slöjan något att göra. Vad visste Lea om döden?! Fadern var död, det visste hon, och att vara död innebär att sova och aldrig, aldrig mer vara hungrig. Och på vilket annat sätt skulle den dagliga anblicken av gravarna ha kunnat göra henne sorgsen?!... Nej, det var inte det, och också judarna i Barnow ljög när de sade: ”Barnet är nu en gång ett ’försoningsbarn’ – hur skulle det kunna ha ett annat ansikte?!”... Nej, en arvedel var det där draget av lidande i det ble-

ka lilla ansiktet. Den arma Miriam Goldstein hade burit detta barn under ett hjärta som var plågat av svåra bekymmer, av rent utsäglig själslig smärta. Och blodiga tårar hade fallit på den lilla varelsens ansikte, när den låg vid hennes bröst. Också sådana tårar torkar, men de kvarlämnar ett spår. Den lilla Lea bar i sitt ansikte spåret av tårarna som hennes mor en gång vätt det med.

Ty senare, när barnet växte upp, då grät inte modern mer. Den arma änkan hade inte längre tid för det. Hela dagen måste hon arbeta och ombesörja, och när natten kom sjönk hon trött ihop. Och inte ens när hon vaknade och grubblade över sitt hårda, eländiga liv, inte ens då grät hon. Ty när allt kom omkring kunde hon alltid säga: ”Gudskelov, mitt barn och jag, vi behöver varken tigga eller hungra. Gudskelov! Barnet är friskt!”

”Barnet är friskt!” Miriam Goldstein, änka efter dödgrävarn i Barnow, som av församlingen såsom änkepension fått ett litet rum i stugan invid ingången till begravningsplatsen, som hela dagen tvättade och sydde åt främmande människor, den arma kvinnan grät inte heller på natten under sömnlösa timmar. Hennes barn var friskt – jag frågar alla mödrar: Varför skulle Miriam Goldstein ha gråtit?!

Så förflöt dagarna. Den lilla Lea blev fyra år och lekte hela sommaren på gravhögarna och smög tyst men glatt under syrengrenarna och under tvätten som modern hade hängt upp till tork på långa snören över gravarna.

Men sedan kom hösten och de kyliga, fuktiga kvällarna. Det skymde tidigt, den arma kvinnan kom alltid hem när det redan var mörkt, och barnet väntade under tiden tålmodigt i kamma-

ren. Hon visste ju att till slut måste de välbekanta stegen höras därute, och sedan öppnades dörren och modern ropade ”Lea!”, och barnet kastade sig i hennes öppna armar. Sedan tände modern lampan och gjorde upp eld och kokade en varm soppa åt sig och barnet.

Men en gång, en dyster, kall septemberkväll, var det inte så. Tvätterskan kom hem och ropade sitt barns namn, men det kom inte emot henne. Kvinnan tände lampan med darrande händer. Rummet var tomt. ”Lea!” ropade modern ännu en gång högt, med gäll röst. Inget svar. Som förlamad lät hon de lyfta händerna sjunka. Sedan tog hon sig samman och störtade in i grannens, dödgravarens, rum; han hade en gång varit hennes mans medhjälpare men skötte nu uppdraget på egen hand. ”Mitt barn!” skrek hon. ”Var är mitt barn?!” Mannen och hans hustru såg på den arma Miriam som om hon var vansinnig. ”Hur ska vi kunna veta det?” frågade de till slut, dröjande. ”Hon har försvunnit, hjälp mig, hjälp mig!” jämrade sig den förtvivlade och störtade ut i natten, ut på begravningsplatsen.

Dödgravarens hustru sprang ut på Heerstrasse, i riktning mot den lilla staden, för att leta, hennes man följde efter den arma modern. Han var mycket väl hemmastadd bland högarna och stenarna, men han förmådde inte hinna ifatt Miriam. Likt ett hetsat vilddjur ilade hon över stock och sten, än stötte hon emot en gravsten, än snubblade hon över en trädrot, men hon sprang framåt och kors och tvärs och skrek i dödsångest om och om igen sitt barns namn. Mannen kände till den här platsen, och platsens alla fador var något alldagligt för honom, och ändå reste sig håret på honom av skräck när han sprang där över gravarna i den mörka natten och kvinnans nödrop ständigt

nådde hans öra. Så närmade de sig båda det ställe där begravningsplatsen avgränsas av flodbädden, av den djupa och långsamt och trögt flytande Sereds bädd. ”Staketet är inte helt”, viskade mannen, han vågade inte tänka tanken till slut.

Men ödet hade varit barmhärtigt. När de båda rusade längs staketet och Miriam med nästan kvävd röst skrek barnets namn, då hördes plötsligt bakom en gravsten en tunn, darrande liten röst som ropade ”Mor!”. Den lilla flickan hade under dagen sprungit sig trött och hade överraskats av skymningen på den avlägsna platsen. Då hade hon satt sig ner och somnat. Barnet begrep knappt varför modern lyfte upp det med sådan fart och tryckte det till sitt bröst, varför hon täckte hennes lilla ansikte med tusen kyssar och tårar. Långsamt bar hon tillbaka barnet till det lilla huset; dödgravaren följde efter henne; också han var glad men ändå skakade han på huvudet och mumlade: ”Det skulle inte ha förvånat mig om vi hade hittat barnet dött, eller inte alls. ’Den stora döden’ lär ju vara på väg hit igen; det sägs att den redan är hos turkarna...”

Men Miriam hörde inte dessa märkliga ord. Hon bar in barnet i det lilla rummet och bäddade där ner det mycket mjukare än vanligt och strök håret från dess panna och kysste det otaliga gånger. Sedan gick hon över till grannarna och tackade dem på kvinnors vis med mängder av ord. Och sedan återvände hon till sitt lilla rum och tackade också Gud. Men det gjorde hon med en enda lång, lång blick mot himlen.

Sova kunde hon inte; så satt hon på huk bredvid den lilla bädden och betraktade sitt sovande barn. Men himmel! Vad var detta?! Den arma kvinnans blod frös åter till is. Barnets annars så bleka ansikte var rött av feber, andetagerna var tunga

och rosslande, händerna och de små fötterna var kalla och huvudet glödande hett. ”Lea, är du sjuk!” ropade modern. ”Tala, mitt allt!” När hon hörde den välbekanta rösten öppnade flickan ögonen: de var inte glanslösa som annars; en främmande, skrämmande eld glödde i dem. ”Jag fryser!” stammade barnet, sedan slöt det åter ögonen, och de små händerna ryckte krampaktigt i täcket.

”Barnet dör!” Änkan uttalade det inte men hon kände hur tanken, i all sin väldighet, kom över hennes själ och kropp så att hon inte förmådde röra en enda lem. Men sedan fattade hon mod, hon slet den tunna schalen från sina axlar och sin högtidsklänning från kistan och täckte över barnet med båda. Hon frös förskräckligt, hon hackade tänder, men vad brydde hon sig om det? Hon störtade åter bort till grannens rum och riste i den låsta dörren. Den arma kvinnan ville be sin granne att komma över och se vad som fattades barnet. Ty bland judarna i den trakten har dödgravaren för det mesta ännu en syssla: han sköter om de sjuka. Den som inte kallar på läkaren kallar åtminstone på dödgravaren. Men mannen hade gått till den lilla staden för att hålla nattvaka hos en nyligen avliden, hos den rike Moses Freudenthal. Bara hans hustru kom och vakade medlidsamt tillsammans med änkan. ”Det är bara en feber”, tröstade hon, ”barnet har förkyllt sig. Det är bara en vanlig feber, se, nu blir hon het efter att ha varit kall.” Nu glödde verkligen barnets hela kropp, och modern måste ta bort alla täckena. Kvinnorna kokade te på starka örter, men barnet ville inte dricka något av det. Långsamt, långsamt förflöt den fruktansvärda natten.

När morgonen grydde, kom dödgravaren hem från sin led samma syssla. Han gick fram till det sjuka barnets bädd och skakade på huvudet. Den åtbörden fick modern att förtvivlat vrida sina händer och hon stönade tyst. Mannen kände medlidande med henne. ”Det är inte farligt”, sade han tvekan. ”Barnet blir nog friskt igen.”

”Säg mig sanningen”, bad Miriam, ”i vilket fall som helst kommer jag att kalla på doktorn.”

Dödgravaren ryckte på axlarna. ”Doktorn är i Zaleszczyki, sedan åtta dagar tillbaka, vid mönstringen. Men även om han vore här – *det* barnet kan ingen *doktor* hjälpa!”

”Alltså måste det dö?” frågade Miriam tyst; hon var nära att falla omkull.

”Ingen *doktor*, menar jag”, upprepade dödgravaren långsamt, ”endast en from man, en rabbi. I dag klockan tio äger begravningen av gamle Moses Freudenthal rum. Då kommer vår rabbi med hit ut. Be honom att titta på barnet och välsigna det. Han är en from man, kanske är hans egen kraft stor nog att rädda, kanske ger han er ett råd.” Därefter gick han ut för att ställa i ordning gravplatsen för nykomlingen. Hans hustru följde med honom.

”Jag borde egentligen gräva två gravar med detsamma”, sade han och stötte spaden i jorden.

”Du menar barnet?” frågade hans hustru. ”Den stackars Miriam – må Gud beskydda...”

”Ja!”, svarade han, ”det smärtar även mitt hjärta. Men där finns ingen mänsklig hjälp. Man säger att ’den stora döden’ är på väg tillbaka. Gud vill förskona oss, han tar bara ’försoningsbarnet’, som vi har utsett åt honom.”

”För Guds skull!” utropade hustrun. ”*För den skull ska ett oskyldigt liv utsläckas?*”

Mannen ryckte på axlarna. ”Anser du att du är frommare än vår frommaste rabbi? Anser du att du är rättvisare än den store Reb Srolce, den undergörande rabbin från Sadagóra, som har bestämt det så?!”

Kvinnan tystnade...

Vad hade den undergörande rabbin bestämt? Varför kallade de detta barn ett ”försoningsbarn”?!

Ofärdsåret 1831 hade en hittills okänd pest drabbat alla länder – en Herrens hemska mordängel, väldig och skrämmande. Man kallade den koleran. Längst bortifrån i öster kom den, den trängde ända bort till fjärran västern och ödelade städerna och befolkade gravplatserna. Fruktansvärd hängde den över de smutsiga, fattiga småstäderna på det podoliska låglandet; otaliga dog likt flugor och det fanns inte nog med människohänder för att begrava de döda. Inget läkemedel räddade, inget levnadssätt skyddade. Stum undergivenhet kom över människorna, eller vild, förbittrad förtvivlan. Och Gud lät det ske, och från Gud kom ingen hjälp! De skrek till honom, och han hörde dem inte...

Varför? Varför?! Var det då inte *deras* Gud, som de bönföll, deras fäders Gud, den starke, rättvise, ende?! Hade han inga öron längre att höra med, inga armar mer för att hjälpa? Varför rasade han plötsligt mot sitt eget folk, varför skonade han inte ens de goda och rättfärdiga?!

De här olyckliga människornas tankar började bli förvirrade. För dem fanns det ju bara *ett* ljus i deras liv: deras tro, och

denna tro bedrog dem. De fattade det inte! Då kom en annan tanke över dem, fruktansvärd, förkrossande och samtidigt ändå trösterik. Var deras Gud inte också en hämnens Gud?! Var han inte en nitälskande Gud som grymt och obönhörligt straffade varje ogärning? Och om han i dag lät sin hand vila så fruktansvärt tung över ond och god, berodde det kanske inte på att de onda syndade och de goda lät dessa synder ske utan straff och vedergällning?

”Låt oss rena oss!” genljöd plötsligt det gälla ropet bland det olyckliga, förblindade, av rädsla och sorg piskade folket. ”Låt oss söka rätt på ondskan i vår mitt och låt oss blidka Guds vrede genom att bestraffa den!” Och de renade sig... En folkdomstol uppstod, en skrämmande domstol som prövade i mörker, avkunnade dom i mörker, straffade i mörker, grymt, ursinnigt, med ett våld som man inte kunde undkomma. Den hade tusen ögon och tusen armar och var ändå osynlig och ogripbar. De ”hämnades Guds heliga namn”, och för många förbrytare som undkommit statens rättvisa kan den där epoken förvisso ha inneburit att vedergällningens stund nu var inne. Men hur mycket oskyldigt blod hade de vansinniga på sitt samvete?! Under de där dystra dagarna förekom gärningar som får hjärtat att stanna när man tänker på dem.

Men farsoten blev ständigt bara allt mer fruktansvärd och elakartad. Och nu gav också de få läkarna upp. Nu kunde de inte ens lindra, än mindre rädda...

Då slutade människorna upp att rasa mot varandra. Olyckans tilltagande styrka gjorde dem försagda, ja, hemskt fega. De vågade inte ens längre att själva be till Gud. En annan, en förmedlare, skulle göra det för dem.

Som sådan förebedjare valde de rabbin i Sadagóra, en liten stad i Bukovina. På grund av sina påstådda gärningar kallades han redan allmänt för ”den undergörande mannen”. Han skulle hjälpa och förlösa, genom enträgen bön till Gud och genom egna gärningar. Ty enligt de där olyckliga människornas förmenande var han mannen ur vars släkt en gång förlossaren skulle komma, och ryktet gick att han på handflatan bar kenne-tecknet för Davids kungastam, avbilden av ett lejon, sällsamt nog inristat i huden som yttre tecken på gudomligt uppdrag. Därför samlade de ihop pengar och dyrbarheter, och till och med de fattiga offrade vad de hade för att skänka det till rabbin och på så sätt förmå honom att be för dem. Den oegennyttige mannen lovade att hjälpa: ”Ni har alla förolämpat Gud”, försäkrade han, ”ni alla måste göra bättring.” Och han föreskrev botdagar; till punkt och pricka, på ett nästan grymt sätt, genomfördes fasta och späkning, ty rädslan för döden vakade över uppfyllandet av påbudet. Det låter otroligt men är sant att på den tiden, under tre veckors tid, smakade hela den judiska befolkningen i de där östliga trakterna mat och dryck endast varannan dag.

Följderna är lätta att begripa: över de plågade, försvagade kropparna kom farsoten bara så mycket snabbare. Rabbins rykte stod på spel och därmed lönsamheten i hans affärer. Han tänkte ut en annan metod: ”Det som Gud finner mest behag i”, förkunnade han, ”är att de som tror på honom blir fler. Därför må varje församling förse ett eller flera par med hemgift och låta viga dem – som ett offer åt den vredgade guden – på begravningsplatsen.”

Metoden hade skiftande framgång. På vissa orter medförde ansamlingen av människor på begravningsplatsen och frosseriet vid bröllopsmåltiden bara att farsoten växte. Men på andra håll ställde den vansinniga metoden inte till med någon skada eftersom ”den stora döden” redan var på tillbakagång och strax därpå upphörde.

Metoden glömdes inte bort. Och när året 1848 kom med all dess frihetsjubel och all dess skriande nöd, och när också ”den stora döden” åter kom smygande genom stäpperna i öster, då grep de ångestfyllda människorna åter efter den där metoden, och överallt förekom återigen sådana där rysliga bröllopfester.

Så ock i Barnow. Det arma paret som där utvaldes – utan ömsesidigt tycke och enligt föreståndarnas vilja – och därefter försågs med en torftig hemgift och sedan vigdes mitt bland de nyligen grävda gravarna, var Nathan Goldstein, dödgravaren, och Miriam Roth, den utfattiga föräldralösa flickan som tjänade som piga i församlingsföreståndarens hus. Första gången de egentligen beskådade varandra närmare var när de redan stod under bröllopsbaldakinen. Men äktenskapet som ingicks så plötsligt, i en så motbudande omgivning och för ett så sorgligt ändamål, var ändå lugnt och fredligt. Drängen och pigan – vilka förmådde bättre än de uppskatta det egna hushållets välsignelse?

Så levde Nathan och Miriam lyckliga med varandra, och två barn fick de. Den första stora smärtan drabbade dem när de båda barnen plötsligt dog, kort efter varandra. Det var år 1859. Men Gud var tillmötesgående och beviljade dem ersättning: på våren samma år kände Miriam att hon återigen var mor.

Men med sommarens ankomst till landet det året kom också den där hemska mordängeln från öst återigen vandrande, och än en gång gick han mycket hårt till rätta med de vanvårdade judisk-polska småstäderna på det vidsträckta låglandet.

Barnow förblev förskonat. Här föll endast en person offer: Nathan, dödgravaren. Gränslös var änkans smärta, som nu genom sitt tillstånd var dubbelt hjälplös. Men församlingen jublade över den stora sjukdomens lyckliga förlopp, och när denna hade upphört också runt om i landet skickade församlingen bud därom jämte tacksamhetsbetygelser och gåvor till Sadagóra, till den undergörande mannens son som hade ärvt faderns syssla. Rabbin tog emot gåvorna, tacksamhetsbetygelserna accepterade han, och när sändebuden berättade för honom om det enda dödsoffret, försäkrade han: ”Ni behagade Gud, därför lät han farsoten upphöra för elva år sedan, så snart ni hade givit ert offer. Men människorna vilka ni visade sådan godhet behagade honom inte. Därför lät han barnen dö och sedan – ett försoningsoffer för er alla – mannen. Och om kvinnan återigen föder ett barn så kommer också detta barn att leva bara för att en gång bli ett försoningsoffer för er alla.”

Så talade rabbin, ty änkan efter en dödgravare kan inte ge några gåvor. Men männen återvände hem och spred domslutet bland människorna. Också Miriam hörde det och grät blodstårar däröver. Men sedan hade hon inte längre tid för det; hon måste arbeta för att hon och hennes barn inte skulle hungra.

Så gick åren, och det blev höst, den dystra hösten 1863. Polackerna hade rest sig mot det stora folket i öster, och ett skrämmande rykte spred sig över länderna, att också den där mordängeln åter vaknat, krigets förskräcklige broder och följe-

slagare. Och därför trodde inte dödgravaren att det arma ”försoningsbarnet”, den lilla Lea, skulle kunna räddas...

Begravningen av Moses Freudenthal var över. Han hade varit en mycket gammal man, alldeles övergiven; vid hans kista förekom ingen klagan, de få gästerna skingrades snabbt. Också den lilla stadens gamle rabbi gjorde sig färdig att gå. Detta ögonblick hade änkan ödmjukt inväntat, stående en bit däriifrån. Nu ställde hon sig i vägen för rabbin och bad honom att ta sig en titt på hennes barn. Hon tillfogade inte något bönfällande ord men i hennes röst och i blicken från hennes ögon fanns något som ofrivilligt rörde vid den gamle mannens hjärta. Ändå tvekade han ett ögonblick. Den här kvinnan besvärade honom, hon behagade ju inte Gud! Och vad nu barnet helt och fullt beträffade, detta ”försoningsbarn”...

Men han steg ändå in i det lilla huset och in i kammaren. Sedan böjde han sig över det sjuka barnets bädd och betraktade det länge. Hans ansikte var strängt och kärvt när han åter räta-
de på sig.

I dödsskräck väntade modern på hans domslut. Men den gamle mannen teg och gjorde sig redo att gå.

”Vill ni inte välsigna barnet?” frågade dödgravarens hustru.

”Kvinna”, svarade rabbin dovt, ”ingen välsignelse hjälper barnet. Och sedan... jag gör det inte, det vore ett ingripande i den allsmäktiges vilja.”

Med ett skri störtade modern fram till bädden och omfamnade det febersjuka, omtöcknade barnet, som om hon ville skydda det från varje främmande hand, till och med från Guds. Sedan ropade hon med gäll röst: ”Varför, rabbi, varför?”

Den gamle mannen gav henne en mörk blick, därefter sökte sig hans ögon liksom förläget till golvet. ”Du vet”, sade han tvekande, ”varför du vigdes vid din man. Du vet varför han dog och vilka följder hans död fick. Du vet vilka ord den store rabbin i Sadagóra uttalat över dig och ditt barn. Nu... och... och den stora döden är åter på väg hit...”

Kvinnan förstod honom. ”Åh!” skrek hon, det var ett obekvämligt, gällt ljud av klagan och vrede. Med glödande ögon, med flammande ansikte reste hon sig långsamt från bädden, tills hon stod mitt framför rabbin, mycket nära. Och så, öga mot öga, väste hon honom rakt i ansiktet: ”Du ljuger, rabbi, du ljuger! Mitt barn kommer inte att dö!... Gud är vis, mild, rättvis, men du, du och ni alla, ni är inte det! Rättvisa vill ni vara men ni förmår kräva att ett oskyldigt barn ska sona era synder?! Milda vill ni vara men ni önskar döden åt er nästa?! Visa vill ni vara men ni förmår tro att Gud ska tillåta det, vår gode, starke, rättvise Gud?!”

Hon tog sig vilt för pannan, vacklade och sjönk besinningslöst ihop.

”Gud må avgöra om jag eller ni har rätt”, mumlade den gamle mannen och lämnade rummet.

En dag och en natt hade förflutit, och det såg ut som om Gud snart skulle avgöra vem som hade rätt, den arma kvinnan eller rabbin. Det såg ut som om han ville ge rabbin, den undergörande mannen, och de hårda, dåraktiga människorna rätt. När den andra dagens morgon med sitt grå ljus tittade in genom fönstren i kammaren och nattlampan gungade hit och dit i fläkten från den kalla höstvinden som trängde in genom alla

sparrarna, då flämtade också det unga livet bara likt ett slocknande litet ljus inför dödens isande andedräkt.

Modern grät inte längre. Tårarnas tröstande källa hade sinat. Med stela, torra ögon satt hon hopkurad intill sjukbädden. Endast emellanåt, när frossbrytningar skakade barnets kropp, stönade hon tyst. Så gick timmarna, det blev dag, och rummet fylldes av besökare. Många kvinnor gick ut och in, men också några män kom. Kanske fanns det också sådana som kom hit av medlidande, men de flesta drevs av en blandning av själviskhet och bävan. Stum och likgiltig såg Miriam på hur de kom och gick. Bara en gång reste hon på sig och skrek vilt: ”Gå! Gå! Det finns ännu ingenting att se, barnet dör inte än!” Därpå smög människorna stumma ut.

På eftermiddagen stannade en vagn framför stugan som låg vid begravningsplatsen. Det var församlingsföreståndarens britschka och en mycket gammal kvinna satt i den. Man lyfte försiktigt ner henne, och eftersom gumman inte längre kunde gå utan hjälp från andra så måste man bära in henne i rummet. Det var Sara Grün, änkan efter den ihjälslagne Simon Grün och modern till den där fru Hanna vars historier man så gärna lyssnade till. Fru Hanna var sextio år men hon åttio, och på samma sätt som den förra överallt kallades ”babele” så kallades fru Sara ”gammel-babele” (gammelfarmor) av alla i den lilla staden, av stora och små, av kristna och judar, och det fanns inte någon som inte bugade sig aktningsfullt för hennes ålder, vishet och fromhet. I hennes hus hade Miriam en gång tjänat som piga, och den gamla kvinnan hade kommit att hålla av henne mycket. Därför lät hon sig nu inte hindras, trots de anhörigas motsträvighet, från att själv komma.

Man bar in henne i rummet och satte henne på en stol. Änkan tittade likgiltigt upp, sedan blev hennes blick livligare. ”Gammel-babele”, ropade hon och störtade ner framför gummans fötter. ”Gammel-babele... må Gud löna er...”

Hon slutförde inte meningen; hennes röst kvävdes av snyftningar, nu kunde hon återigen gråta. Tyst for gumman med sin darrande hand över den knäfallandes förgrämda ansikte. ”Säg inget”, sade hon, ”jag känner till din bedrävelse, de har berättat allt för mig... Säg inget! Lyssna till vad jag måste säga dig, hör lugnt på...”

Men sedan kunde hon själv inte hålla tillbaka tårarna, och de rann över hennes bleka, ärevördiga ansikte, när hon fortsatte att tala: ”Jag vet inte – jag är bara en gammal kvinna, mina fötter vill inte längre bära mig – också mitt huvud håller redan på att bli svagt, men jag tror att det är en stor orätt om vi låter ditt barn dö på detta vis. Ja – en stor orätt. Och därför tror jag också att det inte kan vara Guds vilja, och därför inte heller den store rabbin i Sadagóra’s vilja, ty han har Guds ande över sig...”

Den gamla kvinnan gjorde en kort paus och skakade på huvudet, som om hon ville bekämpa en tanke som i hemlighet stigit upp inom henne. Sedan fortsatte hon: ”Ja, helt visst, han har utfört under; Guds ande talar ur honom. Och han har nu en gång uttalat ett ord över dig och ditt barn, och vi måste hålla oss till hans ord. Hör du, om vi vill det eller ej, vi *måste*... Ty om vi tvivlar på det ena så tvivlar vi på allt... Och därför har vår rabbi inte heller förtjänat de hårda ord som du uttalade mot honom i går...”

”Åh, om ni visste...”

”Tala inte!” Den gamla kvinnan uttryckligen skrek fram det, som om varje ord från änkan träffade henne i hjärtat. ”Tala inte, ursäkta dig inte, du behöver inte någon ursäkt! Min Gud, vem skulle kunna anklaga dig för det – det är ju ditt barn! Min Gud, jag är ju också en mor... Men hör på, vad rabbin har uttalat kan bara han själv ta tillbaka – förstår du mig?!... Jag har plågat mitt arma gamla huvud, jag har inte funnit någon annan utväg... Åk till Sadagóra och utverka där genom bön att barnet ska få leva!”

”Ska jag lämna barnet när det är sjukt?” skrek Miriam.

”Jag ska sörja för bästa omhändertagande”, försäkrade gumman. Och dödgravarens hustru tillade: ”Jag ska sköta om ditt barn som om det vore mitt eget.”

”Måste det ske?” ropade den olyckliga modern återigen.

”Det måste ske”, svarade gumman bestämt. Men sedan tillade hon tyst och osäkert: ”Det förefaller åtminstone som att det måste ske. Ack, endast Gud vet vad som är rätt. Ack, Miriam, om du visste hur mycket jag har tänkt på och lidit för dig och ditt barns skull! Jag har blivit åttio år gammal, och aldrig har jag haft något tvivel på Gud eller orden från hans visa män. Och först *nu* har jag varit tvungen att fråga: Är det rätt?”

Sedan rätade hon åter på sig och talade bestämt, ja, befalande: ”Miriam, du *måste* åka till rabbin. I morgon bitti mycket tidigt åker Simon kusken med två kvinnor till Czernowitz. Han kommer att släppa av dig i Sadagóra. Jag ska betala en plats i vagnen åt dig, och här har du också pengar till förtäring och återresan. Om tre dagar kan du vara tillbaka igen; jag är övertygad om att du kommer att finna ditt barn på bättringsvägen. Vill du göra det, Miriam? Det gäller hela församlingen, men

det behöver inte du bekymra dig för, men det gäller ditt barn – Miriam, vill du göra det?”

Den arma kvinnan utkämpade en hård strid. Hennes tillit till Gud hade bedragit henne, barnet hade blivit allt svagare. Och den som håller på att drunkna griper också om svärdets egg för att ha något att hålla sig i. Så gav kvinnan efter, hos mannen som hade förbannat henne skulle hon vädja om förskoning.

”Jag ska göra det!” lovade hon till slut. Det lät som ett klagorop.

Och hon gjorde det. Följande morgon åkte hon i Simon kuskens vagn tillsammans med de båda andra kvinnorna ut ur staden, ut på vägen som leder söderut, till Bukovina. Hur hon tog farväl av sitt barn och vad hon då kände i sitt hjärta – det ska vi inte tala om här...

Solen gick upp, en kall, matt senhöstsol, och den sken ner på det öde, platta landskapet och det eländiga åkdonet som mödosamt kröp fram i vägens djupa sörja. Sedan drog molnen ihop sig, ett grått jättelikt täcke över det sorgsna, smutsbruna låglandet, och täcket blev hela tiden allt mörkare och sänkte sig allt djupare, och sedan började det att regna. Ljum och svag men utan uppehåll drog höstvinden fram över låglandet, likt en suck. Bara ibland var den starkare och riste i vagnens lärfttak.

Långsamt rörde sig hästarna på den breda, ej underhållna vägen, förbi avlötvade och fuktdrypande träd, dimhöljda gölar, fattiga byar som såg dubbelt tröstlösa ut i det ljus som rådde denna tröstlösa dag. På flera ställen var vägen uppblött, lagret av dy var en famn djupt, och vagnen fastnade helt. Då steg Simon och de tre kvinnorna av och ansträngde sig för att åter

få den körduglig. Miriam var säkerligen den svagaste bland dem men hon arbetade hårdast. Endast då visade det sig att hon hade sin sinnesnärvaro i behåll. Ty den övriga tiden låg hon som om hon sov, med slutna ögon, i sitt hörn och hon skakades av frossbrytningar.

Åh, vad hon led! Hon höll ögonen slutna, men klart, fruktansvärt klart och plågsamt uppenbarade sig hemska bilder för hennes själ. Sitt barns bädd såg hon, och hur den arma lilla varelsen sträckte sina små armar mot henne. En gestalt böjde sig över bädden; dödgrävarens hustru; men nej! Det var inte hustrun, det var en gestalt i en vit, böljande skrud, med ett blodlöst, fruktansvärt allvarligt ansikte: dödsängeln... Och återigen tyckte hon att hon stod inför den store rabbin i Sadagóra, den dystre, hårde mannen, och bad honom, åh så innerligt som bara en mor kan bedja för sitt barn, men han avvissade henne med hårda ord och hon kom tillbaka och fann sitt barn under jord!... Och återigen tyckte hon att han böjde sig vänligt fram mot henne och sade: ”Jag tillåter att ditt barn får leva!”, och hon vände hemåt och fann ändå sitt barn dött, dött...

Åh, vad hon led!... Ständigt och oavlåttligt drog den ljumma höstvinden över heden. Men var det verkligen bara vinden som så klagande drog fram?! När nu suckandet hördes starkare, förstod hon det med en gång, det var hennes barns röst som ropade efter henne: ”Mor!... Mor!” Det var Leas röst och modern hade lämnat henne ensam i hennes svåraste stund, överlätit henne i främmande människors händer. ”Mor!... Mor!” – ”Hörde ni inget?” skrek den grubblande kvinnan vilt och grep ångestfullt efter grannfruns hand...

Fram emot två på eftermiddagen stannade vagnen utanför ett stort, ensligt beläget värdshus som ligger på vägen mellan Tluste och Zaleszczyki. Här skulle man hålla en kort rast. Utanför ingången stod en elegant men förfärligt nedsmutsad kalesch; man var just i färd med att åter sela på de vackra, eldiga, svarta hästarna. ”Miriam, vi stannar här i två timmar”, sade kusken. Och kvinnorna tillade medlidsamt: ”Kom, Miriam, stig ur, ni måste åtminstone äta en varm soppa, annars kommer ni att bli allvarligt sjuk.” Kvinnan lydde och gick tillsammans med de andra in i det stora utskänkingsrummet. ”Jag får *inte* bli sjuk”, sade hon högt för sig själv.

Det stora rummet med de grå, fuktdrypande väggarna och det smutsiga, slippriga lergolvet var tomt. Bara vid ett litet bord nära fönstret satt ett ungt, vackert par i elegant resemundering, en blond man, knappt trettio år gammal, med milda men energiska drag, och en vacker ung kvinna med mörkt hår och blixtrande bruna ögon i det friska, uppslupna ansiktet. De var uppenbarligen nygifta, det såg man på deras blickar och det glada, lycksaliga sätt på vilket de gnabbades med varandra under måltiden. De intog en mycket enkel måltid, den bestod av bröd och ägg. De förnäma resenärerna hade förmodligen försmått det lantliga värdshusets något egendomliga kost.

De tre kvinnorna satte sig i ett hörn. ”Det är vår grevinnas jägmästare”, viskade den ena kvinnan till den andra, ”han har hämtat sin unga hustru från Czernowitz och åker nu förmodligen tillbaka till Barnow.” – ”Till Barnow?” frågade Miriam hastigt. Sedan sjönk hon matt tillbaka på sin stol; hon måste ju till Sadagóra!

Kvinnorna beställde soppa, och också Miriam tog några få skedar av den. Men sedan sköt hon undan sin tallrik. Just då steg Simon, kusken, in i rummet, och hon gick fram till honom. ”Jag ber er!” bad hon. ”Måste vi stanna här så länge?”

”Ja, för hästarnas skull”, svarade han, ”till klockan fyra.”

”Så länge?” suckade hon. ”Hur många mil¹ är vi från Barnow nu?”

”Tre mil, vägen är så dålig.”

”Tre mil!” upprepade hon förskräckt. ”När kommer vi då till Sadagóra?”

”I övermorgon framåt middagstiden.”

”I övermorgon!” utropade hon. ”Då dröjer det ju minst sex dagar tills jag är tillbaka. Och sabbaten kommer däremellan! Alltså sju dagar, en hel vecka! Åh, min Gud! Åh, min Gud!”

Hon satte sig återigen i sitt hörn och pressade händerna för ansiktet. Men det hjälpte henne inte att hon slöt ögonen och pressade fingrarna mot ögonlocken: hon såg ändå återigen alla de fruktansvärda bilderna som hade plågat henne på Heerstrasse. Och återigen hörde hon, fjärran ifrån och genom husväggarna, det darrande ropet: ”Mor!... Mor!”

Resenärerna hade hört dialogen med kusken, de såg kvinnan vackla bort till sin stol och kallade till sig Simon.

”Hur är det fatt med kvinnan?” frågade de.

Simon lyfte aktningsfullt på hatten och berättade för jägmästaren vad han visste om saken. När han hade slutat betraktade de båda makarna varandra länge under tystnad. ”Det är

¹ I originalet: *Meilen* (sg. *Meile*). Möjligen avses den österrikiska ”postmilen” (ca 7 586 m). Öa.

hemskt, Ludmilla”, sade till slut jägmästaren. ”En sådan vidskeplighet!”

”Det är hemskt, Karl”, upprepade den unga kvinnan. All uppsluppenhet hade försvunnit från det blomstrande lilla ansiktet, med varmt medlidande tittade hon åt den arma kvinnans håll. Miriam satt där fortfarande orörlig, med händerna hårt pressade mot ansiktet. Frossbrytningar fick hennes kropp att skaka, men starkare rysningar skakade hennes själ.

Herrn betalade sin nota, sedan kom hans kusk in och meddelade att hästarna var förspända, och de unga makarna tog på sig sina ytterkläder. Men de gick inte; obeslutsamma stod de kvar. ”Karl”, började den unga kvinnan tvekande. ”Vad är det, Ludmilla?” – ”Den arma, arma kvinnan!” – ”Ja, Ludmilla, det är ett elände...”

Och återigen stod de där obeslutsamma. Miriam lät händerna sjunka. Långsamt, som om hon höll på att vakna, strök hon sig över pannan. Sedan, när hon såg att de båda resenärerna redan var färdiga att gå, reste hon sig snabbt och gick fram till dem.

Hon blev stående framför kvinnan, oändligt bönfällande var hennes blick, hon knäppte sina händer så som man knäpper dem inför Gud, men tala kunde hon inte...

Den vackra kvinnans ögon hade fyllts av tårar medan hon tittade in i detta likbleka, sorgfyllda ansikte. ”Kan jag hjälpa er?” frågade hon.

”Till Barnow”, stammade Miriam, ”ta mig med till Barnow.”

”Gärna”, svarade den unga kvinnan. ”Kom ni bara, vi tar gärna er med.”

”Och rabbin?” ropade de båda judiska kvinnorna. ”Vill ni inte till rabbin?” Och Simon kusken klagade: ”Vad ska församlingen säga?”

Miriam rätade på sig. ”De får säga vad de vill”, sade hon, ”det är mitt barn – jag måste till mitt barn!” Men sedan svek krafterna henne återigen och den förnäme herrn och hans kusk måste nästan bära henne till vagnen. De satte henne i baksätet bredvid den unga kvinnan, herrn tog plats mittemot. Den arma Miriam lade inte alls märke till denna godhet och tackade inte för den. Först när herrn ropade åt kusken: ”Kör så fort hästarna kan springa!”, tittade hon med ödmjuk tacksamhet på honom.

Så satt hon tyst bredvid det främmande herrskapet i vagnen, och endast emellanåt sträckte hon otåligt på sig som om resan fortfarande gick alltför långsamt. Men den gick mycket snabbt, och det var ännu dag när de körde in i den lilla staden. Förundrade stannade människorna upp på gatan när de varseblev det sällsamma sällskapet i vagnen, och de slog sina huvuden ihop. Den unga kvinnan rodnade. Men hennes make skakade på huvudet: ”Vad bryr vi oss om det?” sade han. Och när de åkte förbi den stora statyn över Guds moder, som står framför dominikanernas kloster, fick han en sällsam tanke. Han sade tyst för sig själv: ”Hon hette också Miriam och var en fattig judekvinna, och också hennes modershjärta genomborrades av smärtor.”

I skymningen stannade de framför den lilla stugan vid begravningsplatsen. Raskt hoppade Miriam ut. ”Må Gud belöna er”, stammade hon andlöst.

”Har ni en läkare?” frågade herrn.

”Nej”, svarade hon. ”Stadens doktor är bortrest – på mönstring.”

”Då skickar jag er herrskapets kirurg från slottet”, ropade han efter henne.

Men hon hörde det inte. Hon var redan inne i rummet. Det sjuka barnet var ensamt. En lampa kastade sitt sken över det högröda lilla ansiktet som var alldeles vått av svett. Men barnet hade endast ett mycket tunt täcke över sig. Raskt tog Miriam fram några klädesplagg och lade dem över barnet. ”Svetten”, jublade hon, ”det är ett tecken på räddning.”

Strax därpå kom dödgrävarens hustru. Hon var mycket förvånad när hon fick se Miriam men hon vågade inte komma med någon förebråelse. ”Barnet var så varmt”, sade hon bara, ”så jag tog bort alla täckena.”

”Det var inte bra”, menade modern, ”man får inte fördriva svetten.” Sedan kröp hon ihop intill bädden; hon kände det som att nu måste allt bli bra igen.

En timme senare stannade en vagn framför huset. En främmande man steg in; det var kirurgen från slottet. Han tittade på barnet, tog pulsen på det och täckte omsorgsfullt över det igen. Sedan lät han kvinnorna berätta om orsaken till sjukdomen och om alla dess kännetecken. ”Det var en stor fara”, menade han när de hade slutat, ”nu är den över. Det är en stor lycka att ni så riktigt kände igen den räddande svetten och noggrant täckte över barnet.”

Miriam's ögon glänste. ”Och om det *inte* hade hänt?” frågade hon.

Läkaren såg förvånad på henne. ”Så underligt ni frågar...”

”Svara!” ropade hon. ”Jag ber er, herr doktor!”

”Ja”, svarade han utan att tänka efter, ”då skulle barnet säkert eller åtminstone högst sannolikt ha dött.”

”Gud, jag tackar Dig!” ropade Miriam. Och med en stolt, strålände blick ropade hon åt grannfrun: ”Vill ni fortfarande påstå att jag är förbannad av Gud, jag, för vars skull han just utfört ett stort under? Ett under var det att det goda herrskapet kom till värdshuset just i samma stund – ett under, annars skulle mitt barn ha varit förlorat!”

Barnet tillfrisknade.

Och människorna i Barnow? Om de hade kunnat ana att det bara var kärleken, moderskärleken, som här satt sig upp mot hatet och utövade sin helande, befriande kraft, så skulle de förmodligen inte ha upphört att bära agg mot änkan och hennes barn. Men här hade ju ett tydligt ”Guds under” skett! Och ett under som Gud själv utförde, det ensamt är mäktigare än en föreskrift från den undergörande rabbin!